

Koolipsühholoog Oro Laivi
kooliao alostusõ herevüsest
Kae lk 2

Esimuudu raamadu-
kogo hoitja Pluuto
Kae lk 3

Poiskõnõ tekk
härä sälän sõitu
Kae lk 4

9 77 1406 1922005

Postitii pääl peetas vanavanõmbidõ päivä. Postitii pääl olõva Karilatsi vabaõhmuusõum ja Eesti suurõtiimuusõum kutsva 11. süküskuul kell 11 vanavanõmbidõ päivä pidämä. Karilatsin kaias, määne olf kuul vanavanõmbidõ aigu ja ku pallo tuu olf tõistmuudu täämbädse ao koolist. Suurõtiimuusõumin kaias, määndside massinidõga liiguti varrampa ja määndse omma massina tulõvigun. Saa nätä nii vana ao massinit ku tulõvigu vesiniguautot. Et külälise jõudnu parõmbalõ mõlõmbat muusõummi kaia, sõit tuul pääväl Postitii pääl katõ muusõumi vaihõl ka rong Peetrike.

UL

Kuudsil peetas Mehkadõ maapäivä
Puulpäävä, 10. süküskuul peetas Mõnistõ rahvamaja ümbre kolmandat Mehkadõ maapäivä. Päiv nakkas pääle kell 15 laadaprogrammiga. Mõnistõ rahvamaja ja Mõnistõ talorahvamuusõumi vaihõl sõit vankrõga hopõn. Tegemiisi om suurilõ inemiisile ja latsilõ.

Mälehtedi muusõumijuht Krulli
Iispäävä, 5. süküskuul mälehti muusõumitüütäjä pikäaolist muusõumijuhti Krulli Aleksandrit, kink sünnüst sai tuu päiv 100 aastakka. Krull olf teeneline kultuuri-tegeläne, Võro liina avvokodanik, Valgõtähe V klassi teenetmärgi kavaliir. Tä olf Võromaa muusõumi asotaja ja 44 aastakka tuu direktri. 42 aastakka juhaf tä ka naisikuuri Kannel.

Rõugõ vald kütt sünnüpääväl sanna
Rõugõ vallavalitsus kuts kõiki valla talosid, ettevõttit ja kogokundõ 21. rehekuul uma sanna ussi külälidsile valla tegemä. Tuul pääväl peetas vahtsõ Rõugõ valla 5. sünnüpäivä. Sanna-

Retsepti-sõna asõmõlõ pakuti kümme sõnna
Põimukuu võro keele iistkõnõlõja Õkva Margit kutsõ inemiisi üles märgotama, määne võrokeelidse kumoga sõna võisi valla vaihta sõna «retsept», midä tarvitõdas pia egäh keeleh üttemuudu. Vällä pakuti kümme sõnna: mekioppus, opahus, oppus, nakatus, sumpus, sahvtenplõks, ressep, tekküs, sehendus, tetäs nii. Inämbältjaolt olf man ka seletüs, mille õkva säänest sõnna pakutas. Iistkõnõlõja ettepanõkil valiti vällä sõna «tekküs». Määndsel kujol – üte vai katõ k-ga – tuu sõna piäs võro keelen kotusõ

umanigu, kiä tahtva ütten lüvvä, piät hindäst ildampa 19. süküskuus teedä andma. Täpsemb teedüs om internetin aadrõsi rouge.kovtp.ee/saasanna pääl.

Muinsuskaitsõpäävä kõnõlõsõ eläväst vanast liinast
Timahavasügüsiidsi muinsuskaitsõpäivi teema om «Elläv vana liin». Võro vanaliinan Kreutzwaldi muusõumin saa muinsuskaitsõpäivi aigu, 15. ja 16. süküskuu keskpääväl ütten jutukõnõlõjaga kaia noid paiku, miä egä päiv vallalõ ei olõ. Külälidsile näüdätäs tarõpäälist, kellerit ja sanna.

Sännä kultuurimõisan tulõ kokkosaminõ keelepästjaga
Puulpäävä, 17. süküskuul näüdätäs Sännä kultuurimõisa filmiõdakul dokumentaalfilmi «Keelepästja». Lisas filmi kaemisõlõ tulõ jutujaminõ filmi päätegeläse Pargi Indrekuga, kiä om aastit indiaani kiili pästnü. Arotõdas, midä arvas keelepästjä Eesti põlitsist kiilist ja näide pästmisest.

Sõitu alostas võro keele ja kultuuri omnibuss

RAHMANI JAN

Vahtsõliina rahvamaja om käümä touganu vahtsõ ettevõtmisõ – võro keele ja kultuuri omnibussi. Tuu tähendäs, et huvilidsõ viiäs bussiga sõitma ja näile näüdätäs kotussit, miä omma kõüdedü paiklidsõ kultuuriga. Edimäne sõit tulõ 17. süküskuul, ku kiränik Koorti Erkki näütäs bussirahvalõ noid paiku, miä omma tutva timä raamatist.

«Seo om sääne lõbus retk võrokeelitside seletüisiga,» kõnõlõs Vahtsõliina rahvamaja juhataja Lõhmusõ Anneli. Mõtõ naada säändsit bussisõitõ kõrraldama tull tuust, et taheti vahtsõnda egä aasta peetüt Vahtsõliina perimüspäivä. «Muido om meil iks olnu rohkõmb uma rahva pido, mängu ja laulu, a mõtlimi, et teemi seokõrd tõistmuudu, et olõs vaeldust meile ja tõisilõ kah,» seletäs tä.

Mõttõlõ and huugu mano Koorti Erkki raamaduesitlüs. Et kiränik käü Vahtsõliina rahvamaja mano rahvatand-su tandsma, olf kõrraldajil

Lõhmusõ Anneli ütles, et ku edimäne sõit kõrda lätt, sis proovitas vahtsit sõitõ kah vällä märki. Edimält pututasõ plaani Vahtsõliina kihlkunda, mõtõ om viil kävvü Prandsu Hindriku, Sandra Jaani ja Ast-Rumori Karli rato.

Edimädsele bussisõidulõ saava huvilidsõ hinnäst kirja panda kooni 15. süküskuu pääväni meiliaadrõsi VastseliinaRahvamaja@edu.voruvall.ee vai telefoni 5345 4214 pääl. Bussiga mahus sõitma 47 inemist.

Võro keele ja kultuuri omnibussi ellokutsja, Vahtsõliina rahvamaja juhataja Lõhmusõ Anneli.

Sügüse edimäidsil päivil peetas Obinitsan konvõrentsi «Kauksi Ülle 60»

ALLASÕ TIIA

Võro instituut ja Kauksi Ülle kõrraldasõ 23.–24. süküskuul kiräniku tsõõriku tähtpäävä puhul katõpäävädse konvõrendsi, kon pääle ettekandidõ kullõmisõ saa kaia kattõ tiatritükkü, vahtsõit luulõkoko ja tekstiilinäütüst ni tunda mõnnu iloõdakust.

Ettekandõ Obinitsa küläkeskusõn nakkasõ edimädsel pääväl pääle kell 14. Kõnõlaman omma Pajusalu Renate ja Karl, Viidingu Taive, Kalkuna Andreas ja Paaveri Ene. Kõnõldas Kauksi Ülle kiilist, timä loomingust rahvaluulõ saisukottalt kaiõn ja tiatriteost. Näüdätäs Kauksi Ülle vahtsõit luulõkoko «Vaest lätt üle». Õdagu kell 17.30 kandva Taäna Võro seldsi näütetrupp Tungõl ja lauluansambli Liiso ette Kauksi Ülle näütemängu «Kolm hinnapakmist». Kell

19 saa Seto ateljee-galeriin kaia Kauksi Ülle näütemängu «Nigu nõidus», midä mäng Obinitsa Uus Teater. Puulpäävä, 24. süküskuul kõnõlasõ Kõiva Mare, Velskri Mart, Mattheusõ Ave, Saarõ Hipp, Kalla Urmas, Reimanni

Nele, Prozese Jaak, Oittineni Hannu, Kiluski Ott jt. Kõnõldas kirändüsest, rahvaluulõst, võro keele olukõrrast Nõvvukogo Eesti koolin, õdagumeresoomõ kiili välläkoolõtamisõst, etnofuturismist ku kultuurilidsõ vahtsõstsündümise mõttõviiest.

Kauksi Ülle.

Päävä lõpõtas pidoõdak, kon astva üles Baaba ja Ka ni duo Laube Kadri ja Niglasõ Ago. Vaihtõpääil näütäs Kauksi Ülle galeriin ka ainulist seto rõiva-koko. Konvõrendsi ettekandidõ osa ja Tunglõ tiatritükk omma Obinitsa küläkeskusõn (koolimaja), tõsõ õdagudsõ asä Seto ateljee-galeriin. Kullõja-kaeja saava Obinitsa ja tagasi sõita konvõrendsi-bussiga. Buss sõit Taäna vällä 23. süküskuu hummogu kell 8, võtt rahvast pääle ka Tartun kell 10.30 ja Võrol 11.20 ni jõud kell 12 Obinitsa. Tagasi sõitma nakkas buss pühäpäävä, 25. süküskuu hummogu. Ettekandõ ni iloõdak omma ossavõtjilõ massulda, kõik huvilidsõ omma oodõdu. Konvõrendsi «Kauksi Ülle 60» mõlõmbast ettekandõpääväst tetäs ka veebiülekanõ Facebookin. Ligembät teedüst saa kodolehe wi.ee pääl.

Äkiliidsi muutumiisi aigu

Mi elokõnõ om äkiliidsi muutumiisi täüs. Ütspäiv om 30 kraati lämmind, sis tulõ äkki üükülm ja ei olõ teedä, kas kurgi sääl kattõ-loori all tuu äkilidse muutumisõ üle elässe vai ei.

Latsil om kuul pääle naanu. Tuugi tähendäs äkiliidsi muutuiis elokõrraldusõn. Mis kell üles piät tulõma? Mille koolibussi säändsel aol ja säändse tsõõriga käävā, et kuuli jõudmisõs tulõ varra üles tulla ja tunn aigu busi pääl loku? Määndse huvitsõõri tulõ valli ja kuis koolist kodo saia?

Pallo hummõn eelektri mass? Miä saa sis, ku ilm ei lääki inämb seo süküs lämmämbās ja piät tarrõ kütmä nakkama? Mis tuu kõik mass? Kost tuu raha võetas?

Küsümüse, küsümüse, küsümüse. Ja niipia, ku mõni näist vastussõ saa, tulõ äkki kostki mäanegi vahtsõnõ hädä, midä varrampa pelädägi es mõista.

Jah, mi elämiigi parhilla säändsen äkiliidsi muutumiisi aon. Midägi ei olõ tetä, kuigimuudu tulõ iks toimõ saia. Tähtsä om hoita selget miilt ja kimmäst tsihti, sis ei suta äkiliidsi muutumiisi tuulõ meid ülearvo hullustõ kõiguta.

RAHMANI JAN,
Uma Lehe päätoimõndaja

UMALEHT

Tulõ vällä egä katõ nädäli takast neläpäävā.

Toimõndusõ aadrõs: Tartu 48, 65609, Võro Iiin

E-post: info@umaleht.ee, tel 78 222 21

Kodoleht: umaleht.ee

Molovihk: facebook.com/umaleht

Päätoimõndaja: Jan Rahman, tel 56 922 841
jan@umaleht.ee

Abitoimõndaja: Kaile Kabun, info@umaleht.ee

Keeletoimõndaja: Laivi Org, laivior@gmail.com

Latsinuka toimõndaja: Mariko Faster,
latsinukk@umaleht.ee

Uma Lehe toimõndusõ kolleegium:
Tiia Allas, Külli Eichenbaum,
Aapo Ilves, Kaido Kama,
Ülle Kauksi, Rainer Kuuba,
Evar Saar.

Välläandja: SA Kultuurileht, kl.ee

Tellmine: Express Post AS, tellimine.ee, tel 617 7717

Kiri Võrolt

Kirānik LUMISTE KATI and vārskit mõttit,
kuimuudu egäpäävāello vaeldust lõudā,
ja mārgotas tuust, miä parasjago
süāme pääl.

Organismi puhtas- saaminõ

Minevā nädālivaihtusõ tei läbi põhāligu organismi puhastusõ. Olii seo kotsilõ kittüst kuulnu ja ku üts sõbõr soovif tetä ensüümega puhastuskuuri, võti tuu ette. Kõgõ parõmb paik tuud tetä om maal mõt-sa seen, kon saa ummi valla-pāsevide tundidõga ütsindā olla, näid läbi jürrā ja sannan mõnnu tunda.

Soolikit kutsutas mi tõõsõs ajos, massa kihā süāmes. Ku mi ajo om kihvti täüs ja ei olõ puhas, sis ei saa tā meile väega selget mārğüst saata. Ja ku mass om kihvte täüs, ei saa timā kah inämb mi tundit selgele edesi anda. Massa puhastaminõ avitas muu hulgan priis saia ārkākitiil tundil ja pääle massapuhastust võimi uma silmäga nātā sapiliiva vai sapikivve kibõnit, miä kihā seest vällä nakkasõ tulõma.

Ku kihhā olõ-i pikkā aigu puhastõt, nakkasõ hariligult säändse hädä pääle: kaal lätt üles, kõtt punni, pääle tulõ vāsümüs, depressioon, siitmine lätt aigladsõs jms. Tuu pääle, et mi uma kihā sisse

kihvte olõmi kogonu, või peris kihvti võtta. Mi elāmi jo ārtsurgitun elokeskunnan, sõõmi ināmbüisi kemikaalõga süüki. Esierānis kimmā võiva olla tuun sõltuvusõga inemise, kiä kõrraperātsēle kohvi, alko-holi ja nikotiini tarvitāsõ. Olõ jo pikkā aigu inemiisi kaenu ja esierānis halv om kaia joba noorõmbit ku 30aastaisi mihi, kinkal kõrraliku punnkõtu iin, vanõmbist kõnõlõmalda. Ja seo ei tulõ õnnõ õllõjuumisõst.

Traditsioonilidsõ Hiina meditsiini perrā saa mi organism hinnäst esi terves ravvi. Midä väikumb om kihā kuurma ülearvo ašost, toda parõmbalõ tā hinnäst tund. Kihā puhastamisõga annami hindāle võimalusõ valla saia toksineist ja jääkainist. Päält tuud lätt ainõ-vaihtus parõmbas, sõõgiainõ imendüse parõmbalõ ja kihā tund rohkõmb.

Ma tei puhastuskuuri läbi 100% kasvliidsi ensüümega, miä omma süümisspetsiāliste puult vällä tüütēdū. Ku inemine, kiä ilmangi paastu ette võtne ei olõ, pelgās, et vast tulõ hirmsa nālg pääle, sis tuu pelgamine om tävveste ašanda. Päält hirmu olõ-i kaota midägi.

Hädäst ülesaamisõs tulõ tuud kõgõpäält hindāle tunnista

Suvõvaheaig om otsa saanu ja kooliaig om pääle naanu, jälki om aig uma tegemise kooli perrā säädi. Om latsi (ja vanõmbit), kiä omma kooliaigu joba väega uutnu. A om säändsit latsi (ja vanõmbit) kah, kink jaos olõ-i kooli algus sukugi oodõt asi. Määndse nuu päämidse hädä omma ja midä tetä?

Latsi hulgaig om kooliga kõüdüsseh ütsjago herevüst. Või olla, et latsõl hummogist pää valtas, süä om kuri, kõtt valtas, vahel või esiki palavik olla. Põhjuisi tuu takah om kistumalda hulga ja egä latsõ puhul om vaia erāle kaia, mäāne põhjus timāl tuu herevüse takah om. Vast om täl rassõ oppi? Ku tā koolitunnih minkastki arvo ei saa, mis tā sis ülepää lätt sinnā, ku saa säält õnnõ kinnitüst tuu kotsilõ, ku ull ja laisk tā om? Vast om läbisaaminõ kooliselidsi-lidsi vai oppajidõga keero-lidsõs muutunu? Vast om lats depressiivne? Säändsel juhul võtt pitsusetunnõ ār kõik jovvu ja kaos tahtminõ sängüstki vällä tulla. Vast om lats nuti-vidinide küleh kinni ja ei suta hinnäst säält vallaalõ kaksada? Vast om kotoh murrit, mink peräst lats ei julgu kuuli minnā? Näütises imā vai esā, kiä om esihindāga hädāh, ja lats pelgās, et ku tā kuuli lätt, sis vanõmb ei saa hindāga toimõ.

Tuu, miä ütiskunnah sünnüs, mõotas latsi kah. Kavvõst-opmisõga om mano tulnu noid latsi, kiä inämb ei tahaki kuuli minnā. Ku inne es tulõ kiäki tuu päälegi, et või kotoh uma-ette kah oppi, sis no om kogõmus olõmah ja om latsi, kinkalõ sääne opminõ passis hulga parõmbahe. Nā ei taha inämb tulla kuuli, koh om hulga tõiisi latsi, larm, opmisõ tempo om oppajal ette antu.

Niisama mõotasõ latsi sõahirm, majanduslik toimõtulõminõ ja kõik muu, miä ilmah sünnüs. Latsõ omma ütiskun-

ORO LAIVI, koolipsühholoog

na piigli. Nā näütāse hāste vällä, miä sünnüs näide ümbre ja näile tähtside suuri inemiisi eloh. Tuuperäst om meil, latsõvanõmbil, kõgõ ka veidükese vaia hindāle otsa kaia, ku latsõl om mäānegi murõ. Mis mu seeh sünnüs, mis mu ümbre sünnüs ja midä tuu mu latsõga tege?

Suuri inemiisi hulgaig om niisama hulga herevüst, kistumalda suuri oodussit esihindāle. Kõik aig piät näütāmā, et ma olõ midägi vāärt, ma olõ kohegi jõudnu, midägi ār ten-nū. Kooliga kõüdüsseh või vanõmbil olla halusit mälehtüisi umast kooliaost, minkast om vaihõpääll rassõ vallaalõ laskõ. Ku vanõmbal hindāl om ummi asjuga toimõ tulõminõ rassõ, sis om täl väega rassõ ka umilõ latsilõ toes olla.

Midä sis tetä?

Kõgõ tähtsāmb om hoita uma kruus täüs. Lihtsä asi üteldā, a üts vähātsit asjo, miä periselt avitas. Ku mul ei olõ, sis ma ei saa tõiisilõ anda, ja nii omgi. Suur inemine, nii oppaja ku latsõvanõmb, saa võtta tuu aokibõna ja kõrra mõtõlda, mis

mu eloh om hāste, mis nii hāste ei olõ ja kuis ma saa mitte nii hāid asjo veidükesege parõmbas muuta. (Kooli)stress teküs, ku inemisel (nii latsõl ku suurõl) kaos kontrollitunnõ tarviliidsi tegemiisi üle. Kaonu kontrollitundõ avitas tagasi saia tuu, ku tarviliidsõ tegemise kirja panda ja läbi mõtõlda, midä, kuna ja mis jārekõrrah tetā. Ku tunnus, et ei jõvva kõiki asjoga õigõs aos valmis, sis tasos mõtõlda, mis juhtus, ku ma tii mõnõ āsa ildamba. Harilikult ei juhtugi midägi.

Latsiga kõüdüsseh om väega tähtsä kullõminõ. Lihtsäle kullõminõ, ei olõ vaia kõrraga kõrraldama, lahendama ja trüüstmä naada. Tihtsäle lats ei kõnõla, selle et latsõvanõmb vai oppaja kõnõlas esi väega hulga. Mi olõmi harinu kõnõlama latsilõ, mitte latsiga. Tähtsä om lihtsäle kullõlda ja olla latsõ jaos olõmah nii, et ei kae vahepääll telefonni ja ei hiili üte silmäga uudissit. Peris hulga hāti lahendaski ār joba tuu, ku mi kõnõlami nā hindā seest vällä. Tüütās suuri inemiisi pääl kah. Anna umalõ tundõlõ nimi, kõnõla (vai kiro-

ta) tuu hindā seest vällä ja joba või naada asi paranõma.

Koolihāti puhul om kistumalda tähtsä kuuhtüü kooliga. Lats ināmbāltjaolt ei mõtlõ ummi hāti vällä, täl periselt kah nakkas seeh käändmä vai pää valtama. Säändsel juhul om vaia kuuli tiidā anda, et meil om sääne murõ ja ma ei tiā, minkast tuu või tulla. Sis saa kuul kah kaia, kuis latsõl olokõrd om. Kõiki asjo ei saaki vanõmb ütsindā ār klaari. Kahos või vahel ette tulla, et üts oppaja ei kullõ vai om timāga rassõ asjo aia. Sis om vaia otsi jārgmäne inemine (klassijuhataja, mõni ainõoppaja, sotsiaalpedagoog, koolipsühholoog, kasvai koolijuht). Vanõmb es tohtnu jāiā ütsindā. Ku umast koolist ei lõvvā üttegi inemist, kinka kõnõlda, sis om võimalus kõlista koolipsühholoogõ nõvvoandmistelefoni pääle. Tuu om massulda ja sääl vastasõ koolipsühholoogi, kiä omma pikält koolih tüütānū. Ku trehvāt inemise pääle, kinka om hāa klapp, sis om võimalus jārgmädsē telefonikõnnõ aig kah sama inemisega kokko leppü. Kõlista võiva kõik, nii latsõ esi, latsõvanõmba ku oppaja.

Õgal juhul om kõgõ tähtsāmb tunnistā, et mul om nüüd hädā kāeh, ja otsi tukõ, mitte jāiā ütsindā ja luuta, et vast lätt üle. Abi otsmist ei piä pelgāmā. Midä väikumba hädāga toimõndama nakkami, tuud kimmāmb om, et midägi and ette võtta.

Koolipsühholoogõ massulda nõvvotelefon

Eesti keelen 1226
tüüpäivilde kellā 16–20
Vinne keelen 1227
tõõsõpäivilde kellā 16–20
Ukraina keelen 1227
kolmapäivilde kellā 16–20

Argõntiina kiri

Vahetusopilānõ
RAJU ELIISABET
and teedā, kuis
eletās kavvõn
Argõntiinamaal.

Hola!

Kirotā teile siist Argõntiinanast, Lõunõ-Amēeri-ga kõgõ lõunõpuulsõmba riigi põh'an saitsvast väikust linnast - Avel-lanedast. Tuu oll' kuu aigu tagasi, ku ma paksõ kokko uma tsuvva, kandlõ ni kamps ja sõitsõ ekvaatori taadõ vahetusopilasõs. Võromaa mõtsu vaihõlt tul-

lõn võtt sõit nii üüpäävā ja jago aigu. Ku palmi ja kaktusõ joba linnugi aknõst paistu, es jõvva iks viil perāle, et olõ tõsõn ilmanukan.

Tāpsehe nigu Pipi Pikksuka raamatun kirān, omgi lõunamaal kõik taasperilde. Inemise makasõ päivā ja pidāse pitu üüse. Jõuluaol nakkas koolin pääle suvõvaheaig ja seosama saapaga, min-ka uulidsa pääl käüt, võit tarrõ kah astu.

Vaihtusopilasõn om kõgõ põnõvamõ tuu, et saat hindāle aastas vahtsõ perekunna, kon nakkat elāmā nigu umakāndi inemine. Asālõ and viil lõunamaist vürtsi mano tuu, ku kiilt ei mõista ja edi-

mādsē kuu joosul õnnõ kihākeelen piät kõnõlõma. Inglüse kiilt tan kiäki ei mõista.

Võiolla kõgõ nalākamba trehvāmise juh-tusõgi vaihtusaasta alostusõn, tuuperäst, et keelebarjäär tuu üten egāsugutsiid vōlssi arvosaamiisi ja sōs piāt kõkkõ esi avastama ni tõõ vällä lõudmä. Näütises es saa ma arvo, milleperäst om egān vetsun kats potti. Üts rohkõmb andsak ku tõnõ. Ma olõ varramba ilma piten reisen iks bideed nānnü, a ku ma taad Argentiina muudu bideed potina naksi pruuksma, jõud-sõ perāle karm tõtõ ja kultuurisõkk.

Viil om mu kiil paar

kõrda matet juvvõn ār palanu, mis tuust, et kõik kõrval rüüksevā hispaania keelen: «Kae no ette, seo om umbõlõ kuum!»

Ja peris mitu kõrda olõ ma hāäst sõõgist ilma jāānū tuupe-rāst, et sünnis ütēlis «Gracias! - Aitūma!» tähendās tan hoobis «Taha-i ma midägi».

Argõntiinan om kül umbõlõ lämmi ni poodin om kõik otav, a savvusannast, suidsu-lihast ja umast keelest tunnõ väega puudust. Õnnõs tulõ ma õigõ pia, ütsā kuu peräst tagasi. Saada tast lumbi takast lämmüst Võromaa kuplidõ vaihõlõ! Olkõ ti hoiõdu!

Saludos!

Atspooli perändüse hoitja Pluuto

RAHMANI JAN

Karula kihlkunna Kai-ka külän ilmu hainakuu lõpun Mikilä risti esierä-line raamatit täus majakõnõ. Majakõsõ pääl om siilt, et seo om Atspooli raamadukogo. Minka om täpsempä tegemist, uuri raamadukogo välläsäädjä Puksingu Marko käest, kedä rohkõmb teedäs hõigunimega Pluuto.

«Seo om herrä Atspooli Lembitü perändüs,» seletäs Pluuto alustusõs. Et sääne seletüs suurt midägi ei seletä, tulõ minnä aon tagasi.

Kaika küle all elli üts vanamiis, kiä koras kokko ja vei kodo egäsugumast paprõkraami. Atspooli Lembit olf mitmõ korgharidusõga miis, kiä elli ütten imäga. Päält tuud, ku imä är kuuli, lei täl kogomisõhimo esierälidselt vällä. Tä sõitsõ bus-siga Antsla, Võro vai Valga liina ja käve läbi asotuusi, kost sai kuvääre ja raamadukokõst maaha kantuid raamatit. Nii vidi tä umbõs 20 aasta joosul, aastil 1990–2010, umma majapidämiste hulga kraami kokko.

Et 2011. aastagal koolnu Atspoolil perijit es olõ, läts timä varandus valla kätte ja vallavalitsus mõi Atspooli elämise maaha. Tuu ostsõ Pluuto pere. Tuujaos, et majapidämiste kofatun kraamin kaibma naada, olf vaia geoloogi haridust, miä õnnõs om Pluutol olõman. «Meil läts neli-viis aastat, et taad tallo pahnast vällä sorti,» kõnõlõs Pluuto. «Raamatit olf liialdamalda sato tuhandit. Olõmi talgo kõrran sõpru ja tutvidõ abiga tennü taad sortmisõ ja raamatidõ aita kandmisõ tüüd. Osa om läbi sorditu, a pallo om viil sortmada.»

Pluuto käu laatõ pääl pot-tõ möömän ja om perämäd-sel aol ka paar kohvritäüt raamatit ütten vidänü, et vast mõni ost. Suvõ alustusõn Antsla meistride pääväl olli täl kah raamadu ütten. Sääi sai tä haarda kümnes minotis mikrofoni ja seletä, mis om tuu Atspooli perändüs, midä tä müü. Ja et om raamadukogodõ aasta, otsust tä, et nimmas uma ettevõtmisõ Atspooli raamadukogos. A midä naidõ raamatidõga viil pääle naada, täl peris selge es olõ.

«Ammu olf mõtõ, et neo tulõs kuigi vällä panda. Kodohuuv es taha näid vällä säädi, es taha, et inemise

RAHMANI JANI PILT

Pluuto pidä Atspooli raamadukogon kimmäst järge. Ku mõni raamat är ostõtas, tuu tä tuusama raamadu sinnä tagasi, selle et inämbüisi om Atspoolilt perändüses saadu raamatidõ hulgan iks mitu samma raamatut.

naanu kodomuro pääl käümä,» kõnõlõs Pluuto.

Selge plaan tii viirde esiteenindäjä raamadupuut viiä tull Pluutolõ seo suvi, ku nä käve perre ja sõpruga Taanimaal. «Sääi näi ma pallo säändsit kotussit, kon inemise olli kraami vällä toonu väikuidõ telgeikeisi ala ja rahakarbi mano pandnu. Niimuudu müüdi juurikit, latsi manguasju, ka rõivit olf nõstõtu tii viirde. Nii tullgi latsiga reisu pääl mõtõ, et meil om kah koton sääne manguonn, veemi tuu tii viirde ja panõmi raamadu sisse. Ja ku mi tagasi tullimi, sõs järgmäne päiv õkva pannimi majakõsõ ja raamadu autolõ käre pääle ja tõimi siä. Kirotimi pääle Atspooli raamadukogo ja tüütäs külh. Seo om kuu aigu tan olnu ja katsõprojektiga või rahul olla.»

Atspooli raamadukogo, õigõmbalõ kül raamadupoodi kõrd om sääne, et huvilidsõ võiva säält hindäle vällä kaia

miildüvä raamadu, panda rahapurki üte euro ja raamat omgi ostja uma. «Seo olõ-i meil määnegi raha tiinmise kotus, lihtsäle latsõ saava müüdüist raamatist kooliraha,» ütles Pluuto.

Seo suvi käümä lännü ettevõtmist om Pluutol plaanin ka edespäe jakada. «Kaemi, kuis taa edimäne aasta lätt. Võiolla tulõva aasta teemi taad värki viil suurõmpalt,» seletäs tä.

Savianomidõ tegijä ja müüjä

Atspooli raamadukogo kõrraldaminõ olõ-i Pluuto päämine ammõt. Tä tüütäs Tsooru potitehassõn, tege sääi seto stiilin savianomit: kaussõ, hansapitse, õllõtopõs ja muud. «Ku siä elämä sai tultus, sõs ma käve puul aastat inne uurman, mis tüüd saasi tetä. Lõudse Tsooru potitehassõ ja sääi ma nüüd 2014. aastagast pääle toimõnda. Nädäli seen tii anomit ja nädäli-vaihtusõl käu noid möömän.»

Ku varatsõmbal aol käve tä suvõ pääle pia egä nädäli-vaihtus mõnõ laada pääl, sis koroonaag muutsõ tuud nii, et no käüdäs pallo ka tehas-sõst kaussõ ostman. «Inemise naksi Tahnast ja seltskundõga käümä ja internetist ostma. Nii ei piäki inämb pallo laatõ pääl möömän käümä,» seletäs Pluuto. Siski om tä iks tähtsambil Lõunõ-Eesti laatõl uma potikuurmaga vällä.

«Mi teemi säändsit lihtsit anomit, miä passisõ taloelämiste, a liinakortõrilõ ei pass. Tuuperäst ei olõ naid mõtõd suuri liinu laatõ pääl möömän kävvü. Maainemise iks joba vanast aost tiidvä ja hindasõ mi kaussõ. A ka liinainemise omma hindäle ostnu maakotussit ja sinnä ei passi jälki kirivä liinaanoma,» märgotas Pluuto.

Ütte asja om tä perämäd-sel aol viil tähele pandnu: laada pääl inämb hindä vāega alla ei kaubõlda. Tä esi arvas, et tuu

om tuuperäst, et tä müü kaussõ küländ soodsa hinnaga.

Sannankäümüisi kirjapandja

Üts korjamisõhobi om Atspooli perändüse hoitjal kah. Timägi korjas, õnnõs külh kogõmuisi, mitte midägi säänest, miä elämisen kõik ruumi är võtt. Nimelt miildüs Pluutolõ sanna kävvü ja tä pand kirja eri sanna, kon tä käünü om. «Mul om jah sannankäümise vasta sügävamp huvi. Kirota üles kah, kon ma käu sanna, ja märgi kotussõ kaardi pääle. Sannankäümises piä ma tuud, ku olõ sääi sanna vähembält kolm leili võtnu.»

Põimukuu lõpun olf Pluutol kirän 772 eri sanna, kon tä käünü om. Inämbüs noist omma egäl puul üle Eesti, a 30–40 kirjapandmist om ka väläma sanna. «Näist suu-rõmb osa om Soomõst, a viil om Roodsist, Norrast, Vinne-maalt ja Lätist-Leedust kah –

iks säält, kon sannakultuuri tundas,» seletäs tä.

Sannahuvi ja sanna käümise harinõminõ om Pluutol olnu jo latsõst pääle. Ka ummi latsi hafotas tä sanna-ga. «Meil tan alustusõn es olõ määnestki duširuumi, olf õnnõ savvusann,» kitt tä.

Üts asi om sanna-äsa-tundjalõ selges saanu: savvusann om iks hoo-bis midägi muud ku puu-vai elektriküttega sanna. Savvusann om kõgõ par-rõmb, tuu vasta ei saa ütski tõõnõ sanna. A esieräliidsi sanna om tä uma hobi käügin nännü külh. «Mõnõ sanna omma ehitedü tõistmuudu, mõnõl om esieräline keres. Tähtsä om ka tuu lugu, midä sanna peremiis umast sannast kõnõlõs.»

Täämbädsel aol kõnõldas ka säändsist muudsist sanna, kon proovitas savvusanna lõunõt perrä tetä. Kas Pluuto tiid noist midägi ja om säänsen sanna käünü? «Ei olõ. Ma tiä, et säändsit sanna tetäs ja ma looda, et saa viil seo sügüse säänsen sanna kävvü. Üts mu tutva tutvva om säändse sanna hindäle soetanu. Proovi seo kuu sääi är kävvü ja pääle tuud mõista täpsempä kõnõlda.»

Keskkooli aost külge jäänü hõigunimi

Hõigunime Pluuto perrä teedäs Puksingu Markot pallo inämb ku peris nime perrä. Kost sääne hõigunimi tull?

«Tuu nime saaminõ lätt tagasi aigu, ku ma keskkoolin käve. Mul omma küländ pikä käe ja jala ja taa nime pandsõ mullõ kihälidse kasvatusõ oppaja, ku mi korvpalli mängsemi. Sis olli ma viil tükkjago konditsõmb ja peenemb kah. Ku ma sääi joosi palli perrä, pikä käe perän, sis või jo arvada, et ma paistu vällä tuu multifilmipini Pluuto muudu. Nii et arvada tuu perrä taa nimi panti,» tulõtas Pluuto vanno aigõ miilde.

«Taa ei olõ jo määnegi sõimunimi ja nii tä külge jäi. Lätsi sõpruga kuun ülikuuli ja iks kutsuti minno Pluutos. No olõ tulnu siä elämä, tan olli kah sõbra iin ja nii taa nimi jäänü om.»

«Perisnime perrä kuts minno vast õnnõ imä. Pallo ei tiäki, määne mu peris nimi om. Nii näide hõigunimmiga om, jääse külge ja inämb näist valla ei saa,» tiid Pluuto umast kogõmusõst.

Priinime lugu

Rubriigin kõnõldas perekunnanimi periolõmisõst ja tähendüsest.

Truuts

Seol nimel om 86 kandjat ja peri om taa õnnõ üttest kotus-sõst – Miiksi mõisast Mehikuurmast. Sääi sai Truutsi

talv suur pere priinime samal algkujul: *Truuts*. Nuu olli Andresse poja Ants ja Piitre ummi perrätulõjidõga ni noorõlt koolnu Truutsi Peebu kuus last, kinkast üts poig Jaan olf 1826. aastaga hinge-lugõmisõ aos lännü elämä Rāpinä kerigumõisalõ.

Ka Piirissaarõl olf Truutsi lisanimega talupere. Sääi panti Võnnu kihlkunna Kastre mõisa all priinimi *Trutzi*, minkast täämbä om saa-

nu Trutsi (16 kandjat). Esi-hindäst om ka Mehikuurma peritollu nimme mõnikõrd dokumenten kirutõt *Trutz*, a umastavan käänden ja *i-lõpu*ga priinimi näütäs sõski olõvat Piirissaarõ uma.

Truutsi lisanimi (talunimi) Mehikuurman om põlinõ, joba 1688 olf sääi peremiis *Trutzi Petter*. Viil varahampa tulõ seod lisanimme ette Naha külän, sääi *a-lõpu*ga: 1627 *Trutza Jack*, 1638 *Trutze Jack*.

Muial siin kandin om viil üts *Trutzi Jane* elänü 1638. aastagal Tartu lähkünü Tähtvere mõisa Tõrvandi külän.

Minkast Truutsi lisanimi tulõ? Kimmäle ei tiä midägi, a arvada või, et iks edenimest. Üts hää võimalus om vinne *Truš* vai *Truša* (*Труша*), miä om kas lühendüs Petruša (< Piitre) helitüs-nimest vai sõs Trifoni vai Trufoni mugandus. Piitre algnimest om ka täämbä-

se päävä Ida-Euruupa kiilin tett *ts-lõpu*ga kõnnõkiilset nimme. Kutsmist *Petruts* tulõ ette nii Ukrainan ku Rumeeniän, a ma tiä ka ütte Piitret Tartun, kedä naati 1980. aastil kutsma Petruts.

Om ka muid võimaluisi. Ku Andres om andnu mugandusõ *Trees* ja Andrussõst om saad *Truus*, sõs om võimalik, et seo põhja päält om Truus edesi kujunu Truutsis.

Lõpus om viil üts iseloo-

mustava lisanime võimalus: pikä kaalaga jaanatsirk, saksa keelen *Strauß*, roodsi *struts* ja soomõ *strutsi* (ladina *Struthio camelus*). Sõski, Petruša vai Andrussõ mugandus om hulga usutavamb.

Nimmi eestistämisel om ütäl kõrral võet priinime Truuts asõmalõ vahtsõnõ nimi Sõstra. Seo muutminõ olf kah Mehikuurman.

SAARÕ EVAR

Kuis mi lugõma opsõmi

VÄHESOO LUULE

Ma esi ei tiiäki, kuis ma lugõma opsõ. Imä olf väiku Rais-te raamadukogo hoiija ja ma käve inne kuuli sääil tüü man ütten. Istsõ lavva all ja kai raamatit vai käve külä pääl ümbre. Koton olli mul puust klotsi, mille pääl olliva tähe, tsihvõ ja pildi. Noidõga ma mängse ja sääilt jäivä tähe miilde. Inne kuuli tull' minnä ette näütämä, midä lats tiid. Mul om meelen, et saina pääl olf suur pilt, all olf midägi kirän. Ma küsse kõva helüga: «Kas ma viiri või?» Oppaja lubasi ja minno võeti kuuli vasta.

Koolin olli noorõ Tañast tulnu oppaja pistü hädän võrokiilside latsiga. Ma kai aabitsast pilti, kon kunn kudasi sukka ja ütli: «Kunn ei kua!» Oppaja vasta: «Mida-mida?» No lõpus sai iks eesti kiil kah selges.

Mu miis es mõista kavva aigu lukõ, käve joba koolin ja midägi es tulõ vällä. Imä käskse lukõ ja väiku Ants lugõsi: «ISA – jeesa». Imä sai hirmsalõ vihatsõs ja virof aabitsaga latsõlõ vasta pääd. Parasjago olf näil vanaimä külän ja imä es lupa latsõkõist timäga ütten minnä. A vanaimä olf suur provva ja sõitsõ iks taksoga üttest liina otsast tõistõ, tuu olf latsõlõ suur asi. Naaš sis latsõkõnõ ikma, ronõ lavva ala ja löüdsä sääilt raamadu «Sõõbik ja pisik». Nakaš tuud uurma ja kae imeht, tähe naksi kok-

REIMANNI HILDEGARDI TSEHKENDÜS

ko juuskma. Ja nakaski lugõma. Imä tull' uurma, mis lats lavva all tege, ja sai teedä, et lats om lõpus lugõma opnu.

Ma olõ aastit tennü tüüd latsiaian ja opanu latsi inne kuuli lugõma. Mõni om joba koton lugõmisõ selges saanu, a mõnõga tulõ hirmsalõ vaiva nätä, et tähe kokko juuskma naanu.

Üts poiskõnõ lugõsi: «MAJA – emmajota. KAPP – kõhha-põhhpõhh.» Pruuvsõmi ekä muudu, a parõmbas es lää lugõminõ mitte üts raas. Kevvõi olf joba käen ja ma es mõista inämb midägi uuta, ku ütspäiv võtsõ mu murõlats aabitsa ja lugõsi nigu kulda. Ma sis küsse, kuis tä nüüt sis lugõma naaš. Ja lats

vasta: «Tiiät, ma ei viisi inämb ulli mängi.»

Ja sis olf mul väiku Karlakõnõ, kiä es taha ülepää oppi. Ma näütsi latsilõ I-tähte. Karlakõnõ kai ja üteli: «Taa om määnegi pulk.» No olõ-i taa pulk, taa om I-täht! Tuu pääle naaš lats rüük-mä: «Imäkene tulõ appi, oppi om nii rassõ!»

Parhilla omma mul väiku latsõlatsõ, kiä joba hällüh saiva puutri kätte. Kõgõ vanõmbalõ olõ ma iks pruuvnu raamatut kah ette lukõ. Tä tahtsõ teedä, midä mererüüvli tegevä, ja ma löüdsä Peegli Juhani jutu Sarapiku Juhani, kiä olf vahepääl hirmsa mererüüvli Verine John. Lugõsi sis, kuis John rüüvse Santa Krut-

si liina kõgõ ilosamba tütrigu är ja määne hirmsa rüüvliitüü sinnä mano käve. Lats kullõf, silmäkese peräni, ja tull' raamadu mano uurma, kopuf pääle ja ronõ lõpus raamadu ala, et kost tuu jutt tulõ.

Ütskõrd sõitsõmi autoga kodo poolõ, ku sitkas linnaš vasta klaasi ja sai hukka. Vanaesä üteli: «Sitkal tull' ess vällä.» Lats kai tuud illo ja üteli: «Tiiät, vanaesä, S om sääne rohkõmb nigu sinkavinka, a tuu, mis vällä tull', om sirgõ. Tiiät, ma arva, et tuu ei olõ S, tuu om iks rohkõmb nigu I.» No nii naaš mi kõgõ noorõmb põlv ka lõpus tähti opma ja lugõma.

A üts väiku «iluviga» olf külh juhtunu: poiskõsõl es olõ pükse jalan. Kummigõ kerge linadsõ püksi olli jäänü vankri ratta juhtravva külge. Ja mis viil hullõmb: õkva jõutigi peräle. Piimänaasõ olli jo innegi pallid latsi nännü, a mis tunnõ olf vaesõl «toreadooril»...

PANGA MILVI

Toreadoor

Aasta 1951. Mu säitsmeaastanõ «kulakust» meheveli olf Tsiiberin karistust kandman. Tä hää sõbõr, vanõmb miis Albert olf kah vällä saadõtu. Vigadsõ jala peräst kepiga kõndja pedi kohalikun majandin kergembet ammotit. Tä olf häräjuht.

Ütel suvõdsõl pääväl tull' joba tutvvas saanu tüü, vas-

kidõ piimätsõdõr, ette võtta. Tuu käve nii: vankrin, tõnõ jalg tõsõ vehmre pääl, istõ Albert, sällä takan ravvadsõ vaadi pääl kügeli poiskõnõ Jaak.

Tuul pääväl olf väega lämmi ilm. Ku suurõmb osa sõidõtus sai, pand' Albert häräle «piduri» pääle ja ronisi kõrrakõsõs vankrist maha. Saisu aigu ro-

nisi Jaak-poiss härä salgä.

Vaivaltsai Albert tagasi pukki, ku häräl nakaš pääle õigõ kipõ minek. Härg ei olõ jo hopõn, et juusk. Tuu elläi nakkas hüppämä.

Es lähä kavva, ku poiskõist netu! Alberti suurõs õnnõs litsõ pudõnu poiskõnõ elu iist vankrilõ perrä. Lõpp hää, kõik hää, arvaš Albert.

Latsilõ

Vastus saada
üte nädäli joosul
meiliaadrõssi pääle
latsinukk@umaleht.ee
vai postiga:
Uma Leht,
Tartu 48,
65609 Võro.

Vastussõ mano panõ
kirja uma nimi, vannus
ja kimmähe ka
postiaadrõs.

Vastajidõ vaihõl loositas
vällä võrokeelitsit välläandit.

Latsinukka tugõva
Võro instituut
ja Võro selts VKKF.

Minevä kõrra vastus: KUULIMINEK.

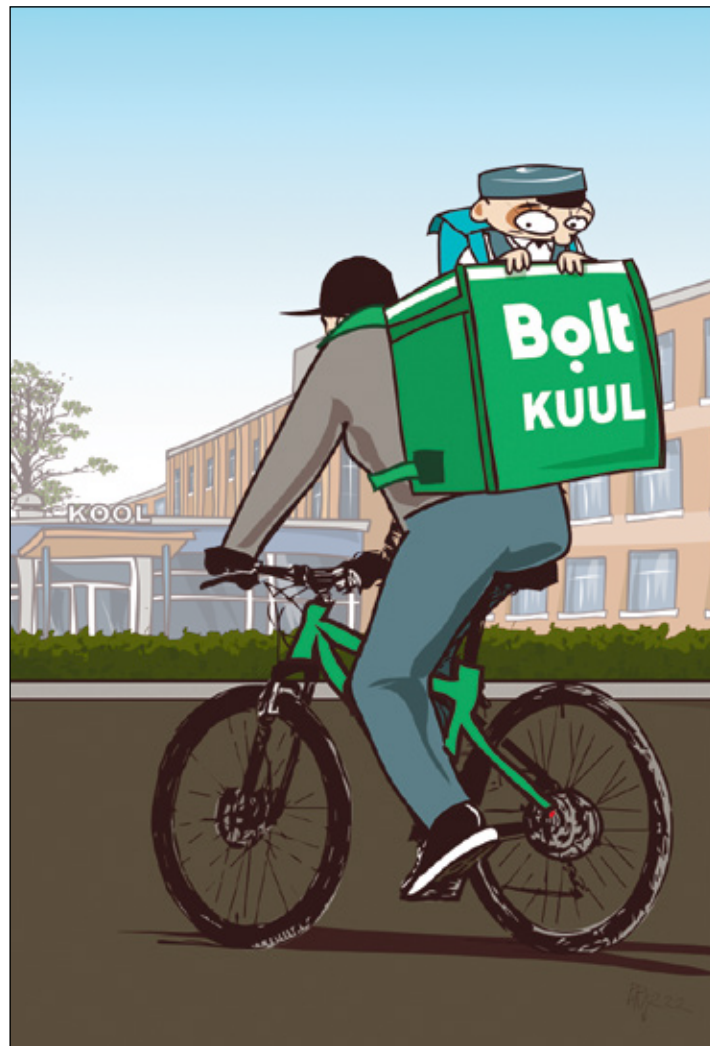
Avvohinna saa IVA TUULÕ (12) Tartost.

Otsi' õhupallilõ paarilinõ. Määndsel õhupallil olõ-i paarilist?

Parm tsuskas

Nalapildiga tsuskas ütiskunda mõnõst hellembäst kotussõst
Rõugõ Rebäse külä miis VARUSTINI ANDRES, tunnõt ka nimega PARM.

Tossu Tilda pajatus

Päämösu

1957. aastaga sügüse tull' Võro keskkuuli vahtsõnõ tütlarlats. Timäl olli hiussõ väega tsäron. Mõnõ kutsi tedä tuuperäst Neegritütrikus.

Koolil olf nuur direktori Reimani Ilmar, kedä jälki kutsuti hõigunimega Moraali Verstapost. Timäl olf tennü oppajilõ kuunolõki, kon manitsõnu, et kõrd lätt käest är. Oppaja olli saanu kõrraligu päämösu: tütrigu nägevät vällä nigu paaba, värvvät kulmo ja tegevät elektrilokkõ. Reiman olf andnu oppajilõ käsü, et keskkoolitütrigu hinnäst puhtas ja kõrda tennü, et säänest kõrralagõhust es olnu.

TOSSU TILDA

Muda Mari pajatus

Tandsuaig om käeh

Ma kuuli raadiost, et mõnõ riigijuhi tükv viimätsel aol tandsu lüümä. Ja sõs omma mõnõ inemise, kinkalõ tuu sukugi ei miildü. No meil üteli vanarahvas, et hää om, ku häste tandsit, parõmb viil, ku paigah püsüt.

Parhilla omma ao tõdsõ ja tuu aša pääle tulõ kah tõistmuudu kaia. Tands om kah sport ja

liigutaminõ om jo tervüse jaos väega tähtsä. Ja päämine – tandsminõ and lämminõ. Ku talvõl tarrõ peris kuumas kütä ei ihna, sõs piatki kõik aig ümbre tirkõlõma. Paika istma jääät, nakkas külm ja miil lätt mõros. A tandsminõ tege tujo hääs, om süämele tarvilik ja lämmistäs ni ihho ku henge.

Opimi riigijuhtõ käest, kuis piät elämä.

MUDA MARI

Telli Uma Leht!

6 kuud – 6 €, 12 kuud – 12 €,
e-arvõ püsimmässuleping 0.85 € kuun.

Telli saa ExpressPostist:
tellimine.ee/umaleht,
tel 617 7717.